

Kako je stari Zagreb palio kriesove na Markovom trgu o Ivanjdanu

Paljenje ivanjskog krijesa prastari je običaj, koji potječe iz poganskih vremena. Taj običaj nalazi se kod mnogih naroda.

Svetkovalo se po više dana. Osim žrtava, obavljala se pranja i kupanja u živim vodama. Taj poganski običaj prešao je i u kršćanstvo i tako vidimo, da Ivanjski kriesovi nisu drugo van tradicija žrtve bogu žetve.

Ivanjdan se još i danas slavi kod mnogih naroda, a tako i u Hrvatskoj, uz razne ceremonije i veselice. Uz kriesove obavljaju se i kupanja, koja čiste od grijeha. Rusi tjeraju na Ivanjdan svoju stoku u vodu, kao što i Primorci i otočani svoju u more. Po tom običaju prozvali su Rusi sv. Ivana »Kupalom«, jer se ima svaki stvor na taj dan — Ivanjdan — okupati. Poznato je, da je umivanje kod mnogih naroda vjerski običaj, čišćenje od ljage i grijeha. Stari su se Egipćani kupali u Nilu, da se čiste, a Indijac se mora barem jedanput u životu okupati u svetom Gangesu, dok Rusi od vjeka hodočaste k »svetim« riekama: Donu, Dnjepru i Bugu. Znamo i to, da se je sv. Ivan umivao u Jordanu i tamo krstio Spasitelja i otuda se zove Krstiteljom. A obred sv. Krista, polievanjem vodom, znači i jest čišćenje od iztočnoga grijeha.

Egipćani poštivali su božanski Nil i smatrali ga Aspisom, stari Indijci Ganges Višnom i Gandevom.

Ivanjski se kriesovi pale i po Hrvatskoj. To je prastari narodni običaj. I tu se pleše kolo, pjeva i gosti. Nekoć se je Ivanje liepim običajem slavilo u kraju oko Brloga na Kupi. Polazile su selima djevojke liepo odjevene i nakićene vijencima i vrpčama, t. z. »Kresnice« pjevajući Ivanj-

ske pjesme, koje su se odnosile na »ljetinu« i prirod zemlje. One su od kućegospodara darivane raznim darovima.

I u našem starom Zagrebu slavio se Ivanj dan (24. lipnja). U XVI. stoljeću Slavilo se to usred grada na Markovom trgu, gdje je podignuta lomača — »ignis seu rogas.« — Gradili su ju sami gradjani, a pomagali su i učitelji i školska djeca. Prije toga se je cio grad valjano očistio i izmeo, tako, da su sve ulice i trg, bile temeljito čiste. Krijes je zapaljen u noći od 23. na 24. lipnja rano pred zoru uz zvonjavu crkvenih zvonova. Oko krijesa se je plesalo i pjevalo uz razno jelo i piće. Sve se je veselilo. Prisustvovali su gradjani sa svojim gradskim sucem i cijelim svojim magistratom. Nijesu doista ni manjkale zagrebačke »purgarice«, gospodje i djevojke, pak i djeca. Tako vidimo g. 1590., da su kod zagrebačkoga Ivanjskoga kriesa bili i neki plemići, koji su tad boravili u Zagrebu. Osobito su čašćene prisutne gospodje.

G. 1594. osobito je kod kriesa bio čašćen gradski propovjednik Ladislav, koji je dobio i slatkiša (confecta).

O proslavama Ivanjdana, imamo nekoliko viesti u gradskim računima. Ako i jesu dosta mršave, ipak su vrijedne, da se iznesu.

Tako čitamo u računima g. 1560.: »Zatim na blagdan sv. Ivana Krstitelja polag običaja gospode gradjana, kod lomače (rogus), za gospodu gradjane i gradjanke, kupljeno je od Mihalja Dekančca vino za tri talira.« —

G. 1584.: 23. lipnja dano je u ime napojnice (bibalio) 18 denara učitelju škole i odraslijim učenicima, te onimu, koji su očistili ulicu i trg, u ime napojnice 5 dena-

ra i jedan beč. Na blagdan sv. Ivana Krstitelja, koji je 24. lipnja, dano je prema starom običaju ove varoši »turnaru« (t. j. pazitelju na turnju sv. Marka), služi i zvonaru u ime napojnica 5 denara. Zato što su složili lomaču na gradskom trgu. Istoga dana na blagdan sv. Ivana Krstitelja, kad su se već rastali kod lomače gospoda starješine (seniores) i ostali gradjani zajedno s gospodjama, po spomenutom starom običaju, koji se običaje održavati, potrošeno je 56 pinta vina, svaka pinta po 4 krajcara, i to sam kupio od svoga vlastitoga . . . 4 for. 20 den. Tamo iza toga kupljena je za gospodje i zbog prisutnosti gospodina Ladislava propovjednika, jedna funta »konfekta« za 40 den. Istoga dana kupljeno je trešanja za 35 den.«

God. 1589.: »Onda u subotu na blagdan sv. Ivana Krstitelja, polak starog i dobroga običaja ove varoši zagrebačke, kod vatre ili lomače na trgu grada (teatrum civitatis) načinjene i u običajno vrijeme zapaljene, potrošeno je za svu gospodu gradjane zajedno i s gospodjama gradjankama onamo sazvanim ukupno 105 pinta vina, svaka pinta po 8 den. . . . Istoga dana dano je za trešnje i kruške 20 den. Istoga dana dano je gospodi prisežnicima i viećnicima, koji su ondje služili 16 pinta vina . . . 1 for. 28 den. Dvojici vratara, turnaru, zvonaru i slugama dano je 5 pinta vina što su očistili trg den. 40.«

Kako dugo se je taj kries palio u sred grada negovore sačuvana vrela. Za cielo je to paljenje kriesa poslije odstranjenja s trga sv. Marka jer je od toga prietila pogibelj požara, a grad je i onako često proživio velike požare. Moramo znati, da je tad bilo u gradu i drvenih kuća, a one su bile pokrite daskama ili šindrom.

Iz jednog privatnog pisma od g. 1800 saznajemo, da je gradski kries paljer negdje kod Sv. Jurja.

E. L.